

KÁRPÁT-HAZA

SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2024/ különszám

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

CSERNICKÓ ISTVÁN – HLADONIK GERGELY

Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai

LAMPL ZSUZSANNA

Fele igen, fele nem, avagy 2024-es vélemények az Európai Unióról
a szlovákiai magyarok körében

BORBÉLY MÁTYÁS

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 1990 utáni
változásai a Kárpát-medence NUTS3 szintű térségeiben

KALMÁR ZOLTÁN

A Kárpát-medencei vízerőművek: zöldenergia és környezetvédelem

RICZ ANDRÁS

Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre

BENEDEK JÓZSEF

Gazdasági felzárkózás és területi egyenlőtlenségek: a magyar
és romániai régiók gazdasági teljesítményének összehasonlító vizsgálata

LELKES GÁBOR

A felvidéki magyar közösség helyzetének alakulása
Szlovákia európai uniós csatlakozását követően 2004–2024

SEBŐK LÁSZLÓ

A Szlovéniában (Muravidéken) élő magyarok helyzete, perspektívái

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

2024/ különszám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

HÚSZ ÉVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

2024/ különszám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2024/ különszám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bakk Miklós, Bali János, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán,
Nagy Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc,
Rácz Szilárd, Salamin Géza, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc,
Sztókai Szilvia, Tóth Géza, Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik, Bern Andrea

Tipográfus

Nádas Zsófia

Tördelőszerkesztő

Simon Andrea

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2024, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi a kiadó álláspontját.

A lapszám a Magyar Kultúraért Alapítvány nevében és képviseletében
eljáró Petőfi Kulturális Ügynökség által meghirdetett *Tudományos
folyóiratok működésének támogatása* című, FIT-SN-2023 kódszámú
nyílt pályázati konstrukció támogatása keretében jelenik meg.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

ELŐSZÓ	6
TANULMÁNYOK	8
Csernicskó István – Hladonik Gergely Az európai integráció és a kisebbségek nyelvi jogai	8
Lampl Zsuzsanna Fele igen, fele nem, avagy 2024-es vélemények az Európai Unióról a szlovákiai magyarok körében	19
Borbély Mátyás A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 1990 utáni változásai a Kárpát-medence NUTS3 szintű térségeiben	30
Kalmár Zoltán A Kárpát-medencei vízerőművek: zöldenergia és környezetvédelem	47
Ricz András Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre	61
Benedek József Gazdasági felzárkózás és területi egyenlőtlenségek: a magyar és romániai régiók gazdasági teljesítményének összehasonlító vizsgálata	75
Lelkes Gábor A felvidéki magyar közösség helyzetének alakulása Szlovákia európai uniós csatlakozását követően 2004–2024	90
STATISZTIKAI KÖZLEMÉNY	106
Sebők László A Szlovéniában (Muravidéken) élő magyarok helyzete, perspektívái	106
RECENZÍÓ	122
Bern Andrea Recenzió Tove H. Malloy és Balázs Vizi <i>Research handbook on minority politics in the European Union</i> c. művéhez	122
ABSZTRAKTOK	128

Ricz András

Regionális Tudományi Társaság, Szabadka

Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre

Kárpát-haza Szemle, 2024 (ksz), pp. 61–74, 131–132.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2024.ksz.05

Magyarország Európai Unió csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre

Magyarország 20 éve fennálló európai uniós tagsága, nemcsak az országnak, hanem a határon túli magyarságnak is előnyére vált. A munkámban, mely egy szintetizáló munka, az eddig publikált kutatási eredményeimet felhasználva elemzem azokat a folyamatokat, amelyek az uniós tagságból eredtek, és hatással voltak a Szerbiában kisebbségben élő magyarok életére. A magyar–szerb határon átnyúló programok 2003-tól elérhetőek, ezek során három Uniós költségvetési periódusban érkeztek fejlesztési források, melyeket az anyaország mellett a vajdasági magyarok is sikeresen fel tudtak használni, elsősorban soft-projektek megvalósításával, civil szervezetek és önkormányzatok által. Kisebb mértékben az infrastrukturális projektekből is profitált a magyar kisebbség. Az Uniós támogatások mellett Magyarország kormánya gazdaságfejlesztési programot is indított a magyar kisebbség gazdasági erősítésére, ezt is elemzem munkámban és összehasonlítom a két program eredményességét, amely megmutatja, hogy a gazdaságfejlesztési programok egy főre vetítve nagyobb hatékonysággal bírtak.

Kulcsszava: Európai Unió, Szerbia, Vajdaság, határon átnyúló programok, gazdaságfejlesztés

The Impact of Hungary's Accession to the European Union on the Hungarian Community in Vojvodina

Hungary's 20-year membership of the European Union has benefited not only the country itself but also Hungarians living beyond its borders. In this synthesis, I use the results of my published research to analyse the processes that have resulted from EU membership and impacted the lives of Hungarians living as a minority in Serbia. Hungarian-Serbian cross-border programmes have been available since 2003, during which three EU budget periods have allocated development funds, successfully utilised by the Hungarians of Vojvodina as well as by Hungary, primarily through the implementation of soft projects by NGOs and local governments. To a lesser extent, the Hungarian minority has also benefited from infrastructure projects. In addition to EU funding, the Hungarian government has launched an economic development programme aimed at strengthening the economy of the Hungarian minority, which I also analyse in this work. I compare the effectiveness of the two programmes, showing that, on a per capita basis, the economic development programmes have been more effective.

Keywords: European Union, Serbia, Vojvodina, cross-border programmes, economic development

RICZ ANDRÁS

Magyarország európai uniós csatlakozásának hatásai a vajdasági magyar közösségre

1. Bevezetés

Magyarország 20 éve vált az Európai Unió tagjává, vele egyidőben csatlakozott a szomszédos országok közül Szlovénia és Szlovákia, majd 2007-ben Románia, 2013-ban pedig Horvátország. Így, a már régebb óta tag Ausztriával együtt, csak Ukrajna és Szerbia nem tagja az Uniónak a szomszédos országok közül. Mostanra már mindkettő tagjelölt országgá vált, de teljesen más utat jártak be ennek az eléréséhez.

Munkámban Szerbiát vizsgálom, azon belül is azt, hogy a vajdasági magyarság számára milyen hatásai voltak Magyarország Uniós csatlakozásának. A munka egy szintetizáló anyag, az elmúlt 20 évben megjelent publikációk összefoglalója, amelyhez saját kutatási eredményeket (mélyinterjúk, illetve kérdőíves felmérések feldolgozott válaszai), valamint primer és szekunder adatokat is felhasználtam. Mivel 2004 óta dolgozom a térségben uniós projektek fejlesztésében és sikeresen elnyert projektek menedzselésében, valamint a témát is több oldalról kutatom, számos esetben a saját tapasztalataimra és primer információimra hagyatkozom a munkában.

A bevezetőben felvázolom a csatlakozás előtt is meglévő együttműködéseket, majd pedig az Unió

által finanszírozott határ menti programokra fókuszálok, időrendben, illetve bemutatom azt a vajdasági magyarok számára Magyarország által finanszírozott gazdaságfejlesztési programot, amely nem jöhetett volna létre Magyarország uniós tagsága és az azt eredményező gazdasági növekedés nélkül.

A vajdasági magyarság tömbben elsősorban a magyar határhoz közeli területeken, a Tisza mentén él, de a Vajdaság minden községében vannak még magyar nemzetiségű lakosok. Sajnos a rendszerváltás és Magyarország uniós csatlakozása óta eltelt időszakban drasztikusan csökkent a Vajdasági magyarság lélekszáma, amely nem éri már el a 185 000 főt sem (NACIONALNA PRIPADNOST, PODACI PO OPŠTINAMA I GRADOVIMA, POPIS, 2022; 2023). A lélekszámcsökkenés jelentősen sújtja a tömbben, valamint a szórványban élőket is. Erre jó példa, hogy Szabadkán a történelem során először vannak többségben a szerb nemzetiségű polgárok, és nem a magyarok.

A Vajdaságból a trianoni döntés után folyamatos volt az elvándorlás, amely két fő irányba történt, Magyarországra és Nyugat Európába, vagy még azon is túlra is (GÁBRITY, 2010). A vajdasági magyarok számára a magyarországi kapcsolatok miatt az első a fontosabb, mivel ezekre épültek a későbbi rokoni,

baráti kapcsolatok, amelyekből intézményi (önkormányzati, művelődési intézmények, sportklubok) kapcsolatok is kialakultak. Az intézményi kapcsolatok építése a rendszerváltás után gyorsult fel, a személyes kapcsolatokra építve, valamint a sport és a kulturális együttműködésekre alapozva. Szinte minden többségében magyar lakta vajdasági település partnerségi kapcsolatokat épített ki magyarországi településekkel, amelyek megágyaztak a későbbi még sikeresebb együttműködéseknek, amelyeket több esetben az Európai Unió finanszírozott, köszönhetően Magyarország tagságának (Soós, 2010). A magyarországi és a határon túli magyar nemzetrészek közötti kapcsolatok fejlődésének folyamatát hat évre (2003 novemberétől) megakasztotta Magyarország integrációja. Az integráció során Magyarországnak Szerbia polgáraival szemben, vízumkényszert kellett bevezetnie, ami a két nemzet rész együttműködését jelentősen megnehezítette, ahogyan a kapcsolattartást is a két országban élő magyarok között (RICZ és GÁBRITY, 2010). Ez a helyzet egészen 2009 novemberéig fennállt, amikor is az Unió megszüntette Szerbia és további néhány balkáni állammal szemben a vízumkényszert. A regnáló magyar kormányok lehetőségeikhez mérten próbálták tompítani az Uniós jogszabály hatását, hosszú távú és ingyenes vízumok kiadásával (NAGY Cs. I., 2003). 2010 után a kettős állampolgárságról szóló törvény (2010. évi XLIV. Törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról) módosításával minden határon túli magyar megkaphatta a magyar állampolgárságot, így a nemzetrészek közötti kapcsolattartás előtt már csak a határátlépési kapacitások szűkössége áll. A kapcsolattartás első intézményesített együttműködése az 1997. november 21-én Szegeden megalakított Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködés, azaz a DKMT lett (CRETAN, 2006), amely egy eurorégiós, történeti léptékű feladatra vállalkozott: három ország határmenti területeinek kooperációját kívánta megszervezni annak érdekében, hogy a térség a lehető legelőnyösebb pozícióhoz juthasson a kibővült, újra egyesült Európában. Ez a már meglévő együttműködés egy a határ mentén kialakuló EGTC (európai területi együttműködési csoportosulások) (RICZ, 2009) alapja lehetett volna, ami jogilag egyesíthette volna a határ két oldalán élő magyarokat. Ugyanakkor

napjainkig ez nem történt meg, és nincs is jelenleg rá politikai akarat (Uo.).

Szerbia 2013-ban aláírta az Európai Unióval a Stabilizációs és társulási megállapodást melynek céljai a következőképpen foglalhatók össze: Szerbia erőfeszítéseinek támogatása a demokrácia és a jogállamiság megerősítése érdekében; hozzájárulás a politikai, gazdasági és intézményi stabilitáshoz Szerbiában, valamint a stabilizációhoz a régióban; megfelelő keret biztosítása a politikai párbeszéd számára, ami lehetővé teszi a szoros politikai kapcsolatok létrejöttét az EU és Szerbia között; Szerbia erőfeszítéseinek támogatása gazdasági és nemzetközi együttműködésének fejlesztése érdekében, ezen belül törvényeinek összhangba hozása az uniós jogszabályokkal; Szerbia erőfeszítéseinek támogatása a működő piacgazdaságra való áttérés befejezése érdekében; a harmonikus gazdasági kapcsolatok előmozdítása, és egy szabadkereskedelmi övezet fokozatos létrehozása az EU és Szerbia között; a regionális együttműködés növelése a jelen megállapodás hatálya alá tartozó területeken (2013/490/EU).¹

Ezt követően Szerbia 2009 decemberében nyújtotta be az európai uniós tagság iránti kérelmét, és 2012 márciusában kapta meg az uniós tagjelölti státuszt. Az EU és Szerbia közötti csatlakozási tárgyalások 2014 januárjában kezdődtek meg. Eddig a 35 tárgyalási fejezetből huszonkettőt nyitottak meg, de az utóbbi években megtorpant a folyamat, így jelen pillanatban sem látható előre mikor csatlakozhat az ország az Európai Unióhoz (Istorija odnosa Srbije i Eu). Ettől függetlenül Szerbia, és a vajdasági magyarok is kihasználják a tagjelölti státusból fakadó előnyöket, a szabadkereskedelmi egyezmény adta lehetőségeket és természetesen azokat az Uniós fejlesztési forrásokat, amelyeket az IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) alapokból allokálnak az ország számára. Ezek közül a határon átnyúló források a legkönnyebben elérhetőek, így munkám is ezzel foglalkozik elsősorban időrendben sorba véve az egyes programokat, és elemezve azok hatását a vajdasági magyarság életkörülményeinek változása tekintetében. Munkámban fejezetekre bontom az egyes magyar–szerb határon megvalósult

¹ Euratom határozat, az Európai Közösségek és a Szerb Köztársaság közötti stabilizációs és társulási megállapodás megkötéséről

együttműködési programokat, valamint külön elemzem Magyarország kormánya által a vajdasági magyar közösségnek nyújtott gazdaságfejlesztési támogatásokat. Az egyes fejezetekben a programok bemutatását a programozási dokumentumokból idézem, a felhasznált adatok a programozó hatóságok ex-post elemzéseiből, valamint saját kutatással és a projektmegvalósítókkal folytatott mélyinterjúk alapján gyűjtöttem össze, melyek mindegyike már megjelent az elmúlt időszakban.

2. Az első, Unió által finanszírozott együttműködési programok - Phare CBC (2003)

Már Magyarország teljes jogú tagállammá válása előtt merőben új dimenziókat nyitott meg a kapcsolatok számára az Unió szomszédsági politikája, melynek keretében 2003-tól források nyíltak a magyar-szerb határ két oldalán működő szervezetek részére, hogy közös fejlesztési projekteket valósítsanak meg. Ezek voltak a Magyarország integrációs folyamatának első kézzel fogható eredményei a vajdasági magyarság szempontjából (Ricz, 2012).

A támogatások közül az első a Phare 2003-as Magyar–Szerb Kísérleti Kisprojekt Alap volt, melynek (PSPF; Pilot Small Projects Fund) átfogó célja a kis-méretű, people-to-people határon átnyúló természetű helyi közösségi fejlesztések támogatása a határ régiók szereplőinek bevonásával.

A programban csak magyarországi (Csongrád vagy Bács-Kiskun megyében székhellyel rendelkező) nonprofit vagy profitorientált szervezetek pályázhattak people-to-people jellegű projektek megvalósítására, és kötelesek voltak egy vajdasági partnerszervezettel rendelkezni. A projekt pénzügyi forrásával egyedül a magyarországi pályázó rendelkezhetett, viszont a projekt tevékenysége a Vajdaságban is megvalósulhatott. A program fő támogatási területei a következők voltak: területfejlesztés, gazdaságfejlesztés, turizmus, humán erőforrás-fejlesztés (képzés, kulturális csereprogramok), természet- és környezetvédelem (Nagy, 2007). A támogatott projektek témái jól tükrözik a határon átnyúló együttműködés széles skáláját, hiszen találhatóak közöttük többek között oktatási és kutatási programok az agrárgazdaságban és az élelmiszeriparban dolgozók részére, kulturális csereprogramok, kétnyelvű (szerb–magyar)

civil információs háló létrehozására irányuló programok, határon átnyúló kerékpárút építéséhez kiviteli tervek készítése, tapasztalatcsere a határ régió gazdasági együttműködésének megerősítésére, tanulmány készítése az ivóvízminőség javításáról, valamint tehetséggondozás az iskolákban és cserekirándulások. Ha szervezetenként vizsgáljuk a nyertes projekteket, akkor a vajdasági partnerek esetében megállapítható a községi önkormányzatok túlsúlya; őket követték a civil szervezetek, majd a kamarák, s végül egy állami középiskola, illetve a tartományi kormány (Ricz, 2012).

A programot elsősorban kis költségvetésű projektek lebonyolítására írták ki. Ennek megfelelően az összes támogatási keret 600 000 euró volt, míg a támogatást nyert projektek száma 17 darab volt. A program által elért főbb eredmények közül kiemelhető, hogy megvalósult az új típusú pályázati rendszer megismertetése a potenciális vajdasági magyar pályázókkal, hogy új kapcsolati csatornákat építettek ki a pályázók, illetve, hogy a kialakított együttműködési csatornák megerősödtek. Létrejött az együttműködés lehetőségeinek feltárása, amely megalapozta az Interreg-programban való sikeres részvételt, illetve megkezdődhetett a nagyobb költségvetésű projektek előkészítése (Uo.).

3. Interreg – Magyarország – Szerbia és Montenegró Szomszédsági Program (2004-2006)

Az előzőleg tárgyalt Magyar–Szerb Kísérleti Kisprojekt Alap tapasztalatait figyelembe véve jött létre az Interreg III. A Magyarország – Szerbia és Montenegró Szomszédsági Program (2004–2006). A programban Magyarország területéről Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyei, míg Szerbiában a Vajdaság vagy Belgrád város területén székhellyel rendelkező szervezetek vehettek részt (míg Magyarország esetében a nonprofit szervezetek mellett profit-orientált szervezetek is pályázhattak, addig Szerbiában csak nonprofit szervezetek). A pályázók kötelesek voltak egy partnerszervezettel rendelkezni a határ másik oldaláról. A program keretében az együttműködés mértékét figyelembe véve lehetőség volt közös, tükör- (amely esetében a két országban két különálló, de céljaiban és

aktivitásaiban megegyező), vagy különálló projektekkel pályázni. Bármely projekt típus esetén a vezető partner mindig csak az egyik országból volt jelölhető. (RicZ, 2012).

A program fő támogatási területei a következők voltak: infrastruktúra-fejlesztés, környezetvédelem, üzleti infrastruktúra-fejlesztés, vállalkozásfejlesztés, intézmények és közösségek közötti együttműködés, kutatási együttműködés. Az első két kiírásban tematikus szempontból a nyertes projekteket is a sokszínűség jellemezte, amit már eleve a pályázati kiírás prioritásterületei predesztináltak. Ha a nyertes projekteket szervezeti szempontból vizsgáljuk, akkor a Phare-programhoz képest sokkal tarkább a kép: az élen az egyesületek és az oktatási intézmények állnak, őket követik a községi önkormányzatok, a tartományi kormányzat és a közvállalatok, s végül a vállalkozásfejlesztési központok. A Phare-programhoz képest a községi önkormányzatok jelentősen visszaestek, az egyesületek tartották magukat, míg az oktatási intézmények és a tartományi önkormányzat jelentősen előretört (Uo.).

Az Interreg – Magyarország – Szerbia és Montenegró Szomszédsgái Program (2004–2006) keretében három pályázati kiírásra került sor, ebből kettő a programdokumentum szerint partnerségi együttműködésben, a harmadik pedig 2008-ban a csak szerb önkormányzati pályázók részére, amelyeknek csak névlegesen kellett bevonniuk magyar partnert. Ez azt jelentette, hogy a magyar partner nem kapott költségvetési forrásokat és nem is volt aktivitása a projektben, a partnerségi léte csak formális volt. Erre azért került sor, mert az előző két kiírásból szerb részről fennmaradt még nagyságrendileg 500 000 euró, amelyet így osztottak szét (Uo.).

A 2005-ös első kiírásban összesen 2 millió euró allokálásával 19 projektet támogatott a program Szerbiából, és 8 millió euró allokálásával 16 nyertes projekt valósult meg Magyarországon. A 2006-os második kiírásban ugyanazon a jogosultsági területen 4,3 millió euró finanszírozással, összesen 34 nyertest hirdettek a két országban. Ebben a kiírásban némileg módosult a szerbiai megvalósítók összetétele, elsősorban a közvállalatok hátrányára, és az önkormányzatok előnyére. (1. táblázat)

A projekttevékenységek elemzését figyelembe véve, megállapíthatjuk, hogy a „soft”-projektek

vannak túlsúlyban, melyek alatt azon projekteket értjük, amelyek keretében nem volt egyáltalán infrastrukturális fejlesztés. Ezen projektek aránya 60%, amelyek képzéseket, felméréseket, tanulmányok készítését, turisztikai projekteket, gazdasági együttműködést, környezetvédelmet, sporttevékenységeket takarnak. A „hard” -projektek aránya 40%, melyből infrastruktúraépítés 18%, -tervezés 13%, egyéb építés 9%.

A nyertes projektek közül az 1. prioritás keretében, ami az infrastruktúrafejlesztést jelentette, a források több mint 70%-a kötötték le, ami jól mutatja, hogy milyen mértékben volt szükség a határ menti infrastruktúra javítására. (2. táblázat)

Az Interreg – Magyarország–Szerbia és Montenegró Szomszédsgái Program (2004–2006) volt az első olyan forrás a szerbiai pályázók számára, amelyben ha partnerségben is, de uniós forrásokra pályázhattak. A projekt keretében lehetőség nyílt közös, tükröz- vagy különálló pályázat beadására, amelyeknek köszönhetően a szerbiai fél is megtanulta azokat a pályázási szabályokat, tudnivalókat és lehetőségeket, amelyeket a magyar fél már jóval előbb tudott. Nagy jelentőséget tulajdoníthatunk ugyanakkor a tapasztalatátadásnak is, illetve az egyedi kapcsolatok kialakulásában és elmélyülésében is nagy szerepet játszott ez a program (RICZ és NAGY, 2014).

A megvalósítás során egyértelművé vált, hogy a program prioritásait létező, valós problémák megoldására írták ki. A pályázatok beérkezése után az egyes intézkedésekben átlagosan ötszörös túljelentkezés volt tapasztalható, legnagyobb túlpályázás az „Üzleti infrastruktúra és közös üzleti szolgáltatások fejlesztése” (tizenegyszeres túljelentkezés), illetve az „Együttműködés elősegítése a K+F és az oktatás területén” (hatszoros túljelentkezés) című prioritásokban volt (Uo.).

A pályázati folyamatot jelentősen akadályozta a szerbiai centralizált államberendezkedés, amely elsősorban a szerb fél munkáját nehezítette az Unióhoz kapcsolódó távolságtartás miatt, illetve a közös döntési folyamatokat akadályozta. Ezen túl a megvalósítás akadályát jelentette Szerbia Európai Unióhoz való viszonya, amely elsősorban a gondolkodásmódban kereshető. Jelentős előny volt a partnerség kiépítésében a magyar kisebbség jelenléte, illetve a Magyarországra áttelepült vajdaságiak szerepe (Uo.).

1. táblázat:
Az egyes projekteket megvalósító szervezetek működési típus szerint

Megvalósító szervezet típusa	Nyertes projektek száma		Soft-projektek
	2005-ös kiírás	2006-os kiírás	
fejlesztési ügynökség	2	2	4
vízügyi intézmények	1	2	0
önkormányzat	6	8	3
közvállalat	2	–	0
nonprofit szervezet	4	4	8
oktatási intézmény	4	5	9
Összesen	19	21	24

Forrás: Ricz, 2012.

2. táblázat:
Az Interreg-programban nyertes pályázatok száma és a lekötött támogatási források:

Intézkedés	HU-SCG/05/01		HU-SER/06/02		Összesen		Százalék
	darab	EUR	darab	EUR	darab	EUR	
1.1.	3	3 110 337	0	0	3	3 110 337	30
1.2.	4	2 727 012	10	1 587 242	14	4 314 254	41,6
2.1.	2	1 119 590	2	374 520	4	1 494 111	14,4
2.2.	3	208 898	3	142 551	6	351 449	3,4
2.3.	2	523 276	4	176 219	6	699 495	6,8
2.4.	3	288 929	3	103 153	6	392 081	3,8
Összesen	17	7 978 043	22	2 383 684	39	10 361 727	100

Forrás: Hungary/Romania and Hungary/Serbia&Montenegro, 2004–2006 Final programme evaluation

4. Magyarország – Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program (2007–2013)

Magyarország és Szerbia határ menti kapcsolatainak erősítését a 2004–2006 időszakban működő Interreg – Magyarország – Szerbia és Montenegró Szomszédági Program (2004-2006) programot követően 2007 és 2013 között a Magyarország–Szerbia

IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program segítette a határmenti programok finanszírozásán keresztül. A támogatás egyik fő célja volt, hogy a szomszédos országok határon átnyúló együttműködése, a Programban támogatásra jogosult területek fokozatos gazdasági-társadalmi integrációja erősödjön, a közös programok megvalósítása által.

A támogatásra jogosult terület Magyarország délkeleti, valamint Szerbia északi részén helyezkedik el.

Magyarországon Csongrád és Bács-kiskun megyéket foglalta magába. A programterület szerbiai részén a jogosult terület, a Vajdaság Autonóm Tartományon belül található NUTS III szintű területeit foglalta magába: Nyugat-Bácska, Észak-Bácska, Észak-Bánát, Dél-Bácska, Közép-Bánát körzetek.

A Program hosszú távú, általános célja egy fenntartható és biztonságos környezetvédelemben együttműködő régió létrehozása volt. Az együttműködés keretében a közös kulturális és természeti örökségek megőrzése, a gazdasági lehetőségek kiaknázásának erősítése, a közös oktatási és kutatási tevékenységek erősítése volt a fő cél, elősegítve a munkahelyteremtést, valamint csökkentve a Schengeni külső határon való elhelyezkedés negatív hatásait, amely elsősorban a szabad határátjárás korlátozottságában jelent meg. A stratégiai cél eléréséhez az alábbi öt specifikus célnak kellett teljesülnie: a határvidék elszigeteltségének csökkentése a határ elérhetőségének növelésével, környezeti fenntarthatóság és biztonság megteremtése a határzónában, szinergiák és együttműködések elősegítése a gazdasági életben, a közös kulturális örökség megőrzése a kulturális értékek, hagyományok bemutatásával és a turizmus fejlesztésével, valamint a kulturális, oktatási és kutatási együttműködések elősegítése.

4.1. A projektek vizsgálata a vajdasági magyarság szemszögéből

A Magyarország – Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program (2007–2013) első kiírásában szerb oldalon a magyar jellegű önkormányzatok (ezek irányításában a vajdasági magyar pártoknak van abszolút vagy relatív többségük) és a vajdasági magyar civil szervezetek magyar pályázói a projektek 30%-át valósították meg, de ha a projektek költségvetését vizsgáljuk kijelenthető, hogy a támogatási források mindössze 15%-át kötötték le magyar pályázók. A második kiírásban a magyar pályázók a projektek 25%-át valósították meg, de csak 9,1%-t kötötték le a támogatási forrásoknak. A 3. kiírásban tovább folytatódik a tendencia, mivel az adatok azt mutatják, hogy mind a magyar önkormányzatok mind a civil szervezetek teret vesztenek a pályázók között. (RICZ és NAGY 2014).

A magyar jellegű projektek tevékenysége: oktatás, tudományos kutatások, fejlesztési tervek kidolgozása, válaszok keresése szociális kérdésekre, gazdaságfejlesztés, turizmus és sport. Kulturális, hagyományőrző együttműködések kisebb részben környezetvédelem, valamint infrastruktúraépítés, amely az önkormányzatokra jellemző (Uo.).

Megállapítható, hogy a magyarságot elsődlegesen civil pályázó szervezetek képviselik, ebből adódóan túlnyomóan soft-projektek valósultak meg, mivel a civil szervezetek nem rendelkeznek kellő mértékű erőforrásokkal sem a projektek tervezésére, sem az előfinanszírozására, és hiányzik a megfelelő humán erőforrás is a végrehajtáshoz. Az önkormányzatok jellemzően alul prezentáltak, Magyarokanizsát kivéve az önkormányzatok aktivitása összességében gyenge.

Folyamatos csökkenő részvétel mutatható ki a programterületen is. Az okok többértűek: az egyetemek hangsúlyosabb belépése a második körtől, infrastrukturális projektek arányának növelése, a nem elég erős pályázók rossz tapasztalatai az első pályázati körben, a magyar többségű önkormányzatok folyamatos térvészése a projektben és a transzparencia hiánya az elbírálások egyes eseteinél (Uo.).

4.2. A megvalósított projektek magyar nemzetpolitikai hatásai

A rendelkezésre álló adatbázisok és elérhető információk hiányosságai miatt nagyon nehéz lenne megállapítani, hogy a projektek megvalósulása milyen konkrét pozitív hatást gyakoroltak a vajdasági magyarságra. Elfogadhatjuk azt a megállapítást, hogy amely projekt hasznos az adott térségnek, az hasznos az ott élő magyarságnak is. Ha például megvalósul egy infrastrukturális, környezetvédelmi beruházás és annak jótékony hatása van a térségre, akkor az minden bizonnyal a helyi magyar közösségek életminőségére is pozitív hatást gyakorol, de ugyanez vonatkozik egy olyan képzési, oktatási projektre is, amelyben magyar nemzetiségű tanulni vágyók is részt vesznek.

A hatás minősége szempontjából más szintet képviselnek azok a projektek, amelyekben a partner szerepét szomszédos országbeli magyar szervezet vagy többségi magyar önkormányzat tölti be, vagy

döntően magyarul területeken fejt ki közvetlen hatásukat. A forrásfelhasználás szempontjából nem közömbös, hogy a menedzsment-feladatokat is magyarok látják el, valamint a konkrét hasznosulás – pénzfelhasználás is magyar szervezeteket érint.

A 2007–2013-as programozási időszakra előírányozott fejlesztési források magukban hordozták a fejlődés lehetőségét. Ugyanakkor további előcsatlakozási forrásallokációra van szükség ahhoz, hogy a szerb–magyar határtérség szerbiai oldala utolérje a szomszédjai teljesítményét. Az egyáltalán nem vitatható, hogy a Magyarország–Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program (2007–2013) zárásáig beérkezett, hozzávetőleg 10 millió euró fejlesztési forrás megfelelő helyekre került, de ezek csak lokális, egy-egy helyi közösség vagy jó esetben egy-egy község/város szempontjából voltak eredményesek, melyek körében a magyarság a Phare-programok keretében erőn felül képviselte magát, az Interreg-programok során viszont jóval az alatt, mint amit a lakosság számaránya alapján feltételeztünk volna (Ricz, 2014).

Ha mélységükben vizsgáljuk a megvalósított projekteket, megállapíthatjuk, hogy azok elsősorban a vidéki társadalom számára nyújtanak fejlődési lehetőséget – ami a vajdasági demográfiai jellemzőkből kiindulva természetes is – és esélyt adnak a magyarság felzárkóztatására. A nyertes projektek tevékenységének elemzéséből kiderül, hogy szükség van a humán erőforrás fejlesztésére. A hard-infrastrukturális projekteken kívül szinte az összes projekt típusban van valamilyen képzés, amelyre széles körű igény is mutatkozott az eddigiek során. A vajdasági magyarság és ezen belül elsősorban a vidéki lakosság szaktudáshiánya nagyban hátráltatja mind a gazdasági, mind a területi fejlődést. Az eddig lezajlott, és az előttünk álló programok készítői felismerték ezt, és ezzel meg lehet a későbbi időkre alapozni azt a humán erőforrás-hátteret, amelyre építve a vajdasági magyar lakosság fejlődése kiegyensúlyozottabb lesz a többségi nemzethez viszonyítva. (Ricz, 2018)

Az Unió feltételekhez köti a fejlesztési forrásainak elosztását, amelyet, befektetésnek tekint, amely a későbbiek során megtérül. A humán erőforrásba való befektetés az egyik legjobban megtérülő ágazat, ha a befektető az általa kiképzett szakembereket

a későbbiekben is hasznosítani tudja, ami jelentős esélyt nyújt az adott, ebben az esetben a magyar kisebbség számára. A fejlesztési források igazán jó lehetőséget kínálnak a helyi adottságok kihasználására, de ezekből jó esetben is csak az adott helyi közösség tud profitálni. Az elmúlt évek – amióta uniós fejlesztési források érkeztek a térségbe – megmutatták, hogy vannak igazán életképes, a lehetőségekkel élni tudó közösségek, valamint szervezetek, amelyek fejlődéséhez nagyban hozzájárulnak a külső források. Az egyes pályázati kiírásokra történő túljelentkezés is azt bizonyítja, hogy megvannak azok az alulról jövő kezdeményezések, amelyek jól kidolgozott projektekként és megfelelő infrastruktúrával rendelkeznek ahhoz, hogy fel tudják használni a támogatási forrásokat. Ezek között a magyar közösségek a számarányukat meghaladó szinten képviselik magukat, elsősorban az anyaországból jövő tapasztalatok és hatások átvételének köszönhetően. A források lekötésének készsége még mindig nagyobb, mint a forráskeretek. A fejlesztési célokat nem tudja kielégíteni az uniós támogatási keret, nem beszélve arról, hogy Szerbia esetében maga az állam nem társfinanszírozza a projekteket, hanem a pályázóknak kell a 85% támogatás mellé hozzátenni az önrészt. Mivel jelen esetben nem profitorientált intézményekről van szó, ez sok esetben problematikus. Ugyanakkor kiszűri azokat a szereplőket, amelyek nincsenek felkészülve a projektek megvalósítására (Uo.).

Ha mélyebben elemezzük a két határszakasz projekteit, megfigyelhetjük, hogy a helyi kezdeményezések és a meglévő lehetőségek kihasználásáról van szó alulról jövő kezdeményezésként. Nem szabad azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy több esetben magyar–magyar kapcsolatról van szó, tehát a két országban élő magyar nemzetiségű emberek közötti együttműködésről, ami a határ menti programok indukálója lehet. E projekteken is fellelhető a humán erőforrás fejlesztése, ami a helyi kezdeményezések számára elsődleges, hiszen így tudnak egy önmagában is működő rendszert kialakítani, és nem kell külső segítséget bevonni a működéshez. A projektek összefogást eredményeztek, és megalapozták a helyi közösségeken belül azokat a lehetőségeket, amelyeket kihasználva már az uniós támogatás nélkül is gazdasági fejlődés érhető el. Mindkét esetben

az egyéni vállalkozások erősítése volt a cél a másik ország potenciáljainak kihasználásával. Ha az egyének megerősödnek, akkor maga a közösség is erősebbé válik, és további fejlesztések létrehozására lesznek képesek. Az eddigi programok jelentősége abban áll, hogy megmutatják azt az utat, amit az egyes releváns fejlesztési aktoroknak be kell járniuk a fejlődés érdekében. Ez az út viszont a térségben élő és működő, más közösségek számára is példaértékű lehet, hiszen ha látják a fejlődési irányokat, a megvalósult programokat, akkor ők is létrehozzák a fejlesztési csoportjaikat, amelyek a későbbiek során további sikeres fejlesztéseket hajtanak végre.

A határ menti projektek, amelyek elsődleges célja a perifériális területek fejlesztése, illetve a határon átívelő kapcsolatok erősítése, Szerbia esetében megalapozzák a lehetőséget a későbbiekben elérhetővé váló előcsatlakozási alapok támogatásának a minél nagyobb lekötésére. Ebben a vajdasági magyarságnak nagy szerepe lehet, már ha élni tud a felkínált lehetőségekkel (Uo.).

5. Ipa Interreg Magyarország–Szerbia Határon Átnyúló Együttműködési Program (2014–2020)

Egészen 2014-ig Szerbia az IPA programból csupán az első (átmeneti támogatás és intézményfejlesztési nemzeti program) és a második (határon átnyúló együttműködések fejlesztése) komponenst használta, 2018-tól pedig a harmadik komponenst, az IPARD-ot is, mely a mezőgazdaság támogatására jött létre, és az első olyan Uniós költségvetésből finanszírozott program volt, amelyet profitorientált szervezetek számára írtak ki (NAGY et. al., 2021).

Szerbia a vizsgált 2014–2020 közötti periódusban minden szomszédjával (kivéve Koszovót) részt vett az Európai Unió által finanszírozott határon átnyúló fejlesztési programokban. Vajdaság tekintetében négy CBC (cross border cooperation) program volt releváns: a magyar, a horvát, a bosnyák és a román.

Az Ipa Interreg Magyarország–Szerbia határon átnyúló együttműködési program (2014–2020) által lehatárolt, határon átnyúló régió 9 megyét/körzetet foglal magában (NUTS III. szint vagy azzal egyenértékű): Csongrád-Csanád és Bács-Kiskun megyék

Magyarországon, valamint Nyugat-Bácska, Észak-Bácska, Dél-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát és Szerémség körzetek Szerbiában. A NUTS III (vagy azzal egyenértékű) szintű szerbiai körzetek együttesen alkotják a Vajdasági Régiót NUTS II szinten.

A program prioritásai között megtalálható volt a határmenti vízgazdálkodásfejlesztése, a közlekedésfejlesztés, a turizmusfejlesztésének elősegítése, valamint a kulturális együttműködés; és ezen túlmenően a KKV-k innovatív fejlesztése, amelynek egyik kiemelt témája a szociális gazdaság fejlesztése. A program elszámolható összköltsége a technikai segítségnyújtással és a kedvezményezettek társfinanszírozásával együtt 76,6 millió euró volt.

A fent felsorolt projektprioritások alapján nyílt és stratégiai pályázati kiírások történtek meg a projektek finanszírozására, nonprofit szervezetek számára, amelyek elsősorban állami és civil szervezeteket jelentettek. A nyílt kiírásokat bármely, a kiírás által meghatározott szervezet számára elérhető kisebb volumenű, a program prioritásainak megfelelő aktivitások támogatására tervezték meg, míg a stratégiai pályázatok jellemzően nagyobb, a két ország kormánya által előzetesen konszenzusosan támogatott beruházások voltak, amelyek minden esetben politikai szinten előre egyeztetett infrastrukturális beruházást is tartalmaztak. Ebben a programban a magyar–szerb viszonylatban 71 nyertes pályázatot finanszíroztak, a három pályázati kiírás során (Uo.).

A projektek különböző szempontú szerkezeteit vizsgálva elmondható, hogy négy olyan jól körülhatárolható témacsoport körvonalazódott, amely a Vajdaság szinte teljes területét lefedte és a vajdasági magyarság tekintetében releváns fejlesztési lehetőségeket biztosított. Ezek a témacsoportok az infrastruktúra-fejlesztés – amelybe a közutak, a kerékpárutak, valamint a vasúti és a vízi közlekedés fejlesztése is beletartozik; jellemzően a célból, hogy a határátkelő-pontok könnyebb megközelíthetőségét elősegítse –, a környezetvédelem, vízügyi, kulturális, egészségügyi és turisztikai fejlesztések, valamint az infrastruktúra-fejlesztéshez kötődő általános gazdaságfejlesztés voltak. Tehát a stratégiai projektek mindegyike tartalmaz infrastruktúraépítést. Példaként kiemelendő, a Szeged–Szabadka vasútvonal

felújításának tervezése, a Rábé–Kübekháza határátkelőre vezető közút kiépítése, a magyarkanizsai szennyvíztisztító kiépítése, illetve a Tisza árvízvédelmi rendszerének fejlesztése (Uo.)

Gazdaság és turizmusfejlesztés hozzávetőlegesen a projektek felét teszi ki (47,44%). A turizmus tekintetében elsősorban az épített és a természeti örökségekre alapozott turisztikai fejlesztések nyertek támogatást (24,8%), míg a gazdaságfejlesztés tekintetében a munkaerőpiaci mobilitás elősegítése, illetve a szociális vállalkozások elterjedésének elősegítése. Mindenképpen ki kell emelni a gazdaságfejlesztési projektek részarányát, ami jól mutatja azt, hogy a tervezés során milyen jelentős igény mutatkozik a perifériális térségek gazdaságának fejlesztésére. Az infrastrukturális projektek mellett a gazdaságfejlesztés az a beavatkozási pont, amely a területfejlesztés szempontjából a legnagyobb hatással bír (Ricz, 2018). Az előző, a magyar–szerb határon lezajlott programok vizsgálata bebizonyította (Uo.), hogy nem volt jelentős hatásuk a CBC programoknak Vajdaság területi fejlődésére, de nem is volt ilyen magas a gazdaságfejlesztési programok részaránya (Uo.).

Az emberek közötti, a különböző társadalmi közösségek kapcsolatainak fejlesztését a magyar–szerb programban külön alprioritásként támogatták. Ebbe szinte minden olyan kisebb léptékű projekt beletartozik, amely valamilyen módon a határ két oldalán élő emberek közötti kapcsolatok – legyen az kultúra, sport vagy oktatás – területén megjelenik. Ezek elsődlegesen soft-projektek, amelyek egy-egy rendezvénysorozat, képzés, illetve fiatalok, gyerekek közötti együttműködés finanszírozására hivatottak. (Uo.).

Az nem soft-kategóriába tartozik minden olyan projekt, amely az előző csoportok egyikében sem jelenik meg, de ezek között is hangsúlyos a környezetvédelem, illetve az egészségügy területe, amelyben jelentős előre lépésekre van szükség a fejlesztés tekintetében.

A vajdasági települések viszonylatában a magyar–szerb program a legszámottevőbb, így számos közvetlen határmenti kistelepülés (pl. Tavankút, Nemesmiletics, Tóthfalu a magyarországi oldalon Algyő, Ásotthalom, Üllés) és település szerepel egy-egy projekttel, ugyanakkor a projektek több mint felében szegedi, újvidéki és szabadkai projektek

dominálnak, és jól érzékelhető, hogy a CBC-kapcsolatok nagy része az ezen nagyvárosok által lehatárolt térségben valósult is meg (Uo.).

Valamennyi programterületre jellemző a régióközpontok kapcsolatát tükröző pályázati dömping (Uo.). Ezek a pályázatok sok esetben nem a programok alapvető céljait segítik elő, tehát nem a közvetlen határmenti területek együttműködését, a perifériák és a határ mentén élő emberek közötti kapcsolatok fejlesztését, sőt nem is előnyösek a magyar kisebbség számára. Ez különösen jól érzékelhető abban, hogy az adminisztratív határral elválasztott települések között nincs, vagy kevés kapcsolat van.

Ide sorolhatók továbbá a szubregionális és regionális központok kapcsolatai is, amelyek sok esetben közvetlen határ menti kapcsolatban is vannak egymással (l. pl. Szeged és Szabadka). Sok esetben a projektek megvalósulása a határrégióban történik, míg a pályázat megvalósítójának székhelye (főként, ha azok állami vagy regionális szervezetek) a határtól távol található (Uo.).

A közvetlen határmenti együttműködésben résztvevő települések száma elenyésző, s ha ezek a települések mégis részt vállalnak, akkor a partner nem a közvetlen szomszéd települések köréből kerül ki, hanem távolabbi település intézményével alakít ki együttműködést, esetleg több partner között a szomszéd határrégió szomszédtelepülése is jelen van.

Itt is megmutatkozik az európai uniós csatlakozás adta lehetőség, hogy a magyar nemzetrészek közötti kapcsolatokat az uniós források fejleszteni tudják. Az emberek közötti kapcsolatokat támogató projektek között van a legtöbb, amely e csoportba tartozik. A terepen begyűjtött információink szerint ezen esetek jelentős részében a már meglévő jó kapcsolatokat fejlesztik tovább a határ két oldalán működő intézmények, az ott élő emberek, nagyobb részt a kulturális és a sport, kisebb részt pedig az idegenforgalom területén megvalósított programokkal (Uo.).

A határon átnyúló intézményi szintű kapcsolatokban elsősorban az önkormányzati kapcsolatok dominálnak, emellett helyi, megyei és (kifejezetten a Vajdaság esetében) tartományi szinteken, egyetemek

(főiskolák), civil szervezetek, kulturális és sportegyesületek, kulturális intézmények (múzeumok, könyvtárak), alapítványok, regionális szintű intézmények (Regionális fejlesztési intézmények, vízügyi igazgatóságok, kamarák) is megjelennek projekt megvalósítóként. A legnagyobb arányban az önkormányzatok valósítanak meg kompetens partnerkapcsolatokat (helyi önkormányzat-községi, megyei önkormányzatok kapcsolatai, valamint a megyei és regionális önkormányzatok együttműködése). Az esetek többségében a vajdasági regionális jellegű intézmények viszont a második önkormányzati szinttel, a megyei önkormányzatokkal kommunikálnak. Kisebbségi arányban jelentkeznek a regionális (Szerbiában községi vagy körzeti alapítású) jellegű intézmények kompetens kapcsolatai (regionális vízügyi igazgatóságok, kamarák, regionális fejlesztési ügynökségek stb.), bár azok alacsony számát a szakmaspecifikus jelleg is befolyásolhatja (Uo.).

Az egyetemi együttműködések száma kevesebb lett az előző programokhoz viszonyítva, mivel a magyarországi, illetve szerbiai egyetemek önálló jogi egységeként csak 3 projekttel pályázhattak, ami lényeges korlátozást jelent mindkét oldalon. Szerbiában karonként, Magyarországon egyetemenként volt csak lehetőség 3–3 projekt beadására, ami aszimmetrikus korlátozást jelent. Ezért esetenként inkompetens intézményi kapcsolatok jönnek létre, melyekre például a szerbiai egyetemi karok helyi önkormányzatokkal pályáznak.

Ennek alapján megállapítható, hogy a korábbi kiírásokhoz viszonyítva az Ipa Interreg Magyarország–Szerbia határon átnyúló együttműködési program (2014–2020) keretein belül az intézményi kapcsolatok túlmutatnak a közös kompetencián alapuló együttműködésekben, ami egyrészt a kapcsolat diverzifikációjára utalhat, de ez tartalmazhatja az egyik partner csupán eszközként történő részvételét is.

Ha összehasonlítjuk a Magyarország–Szerbia Ipa Határon Átnyúló Együttműködési Programot (2007–2013) és az Ipa Interreg Magyarország–Szerbia határon átnyúló együttműködési programot (2014–2020) az azt megelőző két programmal (Magyar–Szerb Kísérleti Kisprojekt Alap és Interreg Magyarország–Szerbia és Montenegró Szomszédsági Program (2004–2006)), világosan kimutatható

az elmozdulás a vidéki térség támogatásától a nagyvárosi projektek irányába, valamint a „soft”, sok esetben képzésekre irányuló projektek irányából a „hard”, maradandó eredményeket hozó infrastrukturális projektek irányába. E fentiek elsődleges okai a költségvetés növekedése és a térség forráslekötő-képességének változása, a projekt-megvalósításhoz szükséges humán erőforrás tekintetében.

Amennyiben komplexitásában vizsgáljuk az elmúlt három uniós költségvetési periódus Vajdaság területén megvalósított határon átnyúló programjait, akkor elmondható, hogy egy organikus fejlődési pályára állt rá e szempontból a teljes térség, és a programozás alapelveit megfelelő módon fektették le. Az első Kísérleti Kisprojekt Alap programban még a képzés és intézményépítés volt a fókuszban, majd a nagyobb léptékű projektekre került a hangsúly, végül pedig már a stratégiaileg fontos fejlesztésekre (Riczy, 2023).

6. A határon átnyúló projektek hatásai a vajdasági magyarságra

Ha komplexen az elmúlt húsz évet vizsgáljuk vajdasági magyar szemszögből az uniós határon átnyúló projektek tekintetében, meg lehet állapítani, hogy a legnagyobb eredmény pusztán az hogy a projektek megvalósultak és a céljaikat elérték (mivel több esetben ez is kérdéses volt, elsősorban amiatt, mert a pályázók tévesen mérték fel a projekt megvalósítása és előfinanszírozása terén rendelkezésükre álló lehetőségeiket) (Riczy, 2012).

Az oktatás területén több száz magyar fiatal kapott képzést. A tudományos kutatások projektjei közül sok eddig nem kutatott témával foglalkozott, viszont kevés a kimondottan magyar vonatkozású munka. Számos fejlesztési tervet dolgoztak ki, ezekre alapozva további beruházások várhatóak. Kérdés, hogy a jövőben lesz-e megfelelő hatáskörük és anyagi fedezetük a kidolgozott tervek tulajdonosainak a tervek végrehajtásához. A szociális kérdések terén kiemelendő a falugondnoki szolgálat létrehozása, ami a falun maradáshoz segíti elő, valamint a drogprevenció, amire minden esetben szükség van. A gazdaságfejlesztési projektek új határon átnyúló kapcsolatokat generáltak, amelyek egykor majd új

munkahelyeket teremthetnek. A turizmusban közös programokat alakítottak ki, ami több beutazó turistát jelenthet, ezzel is növelve a gazdasági kibocsátást. Széles körű a kulturális együttműködések palettája, elsősorban a people-to-people program intézkedések keretében. Ebben az esetben a projektek eredménye lehet a kulturális kínálat színesítése, a határon átnyúló kapcsolatok bővítése, a tradicionális és új rendezvények finanszírozása. Az infrastrukturális projektek közül meg kell említeni a megtervezett és kiépült utakat, határátkelőhelyet, kerékpárutakat, vízügyi berendezéseket, melyek nagy része a magyarság életminőségét is növelik (Ricz, 2014; 2018).

Ha a megvalósított projektek társadalmi hatását vizsgáljuk a magyarság tekintetében, akkor megállapítható, hogy ezek a projektek megmutatják, hogy melyek az életképes közösségek és projektötletek, amelyek jó példával szolgálnak mások számára. Megmutatják, hogyan lehet külső forrásokat bevonni, és viszonylag kockázatmentes felkészülési lehetőséget biztosítanak a jövőbeni uniós források fogadására. A projektek megvalósítása során kialakult egy szakmai réteg, amely végre tudja hajtani a projekteket. Ehhez kapcsolódva több esetben létrejött az összefogás egymás segítésére, úgy hogy a magyar jellegű projekteken (jó esetben) magyar alvállalkozókat alkalmaztak a projektek végrehajtása során (Ricz, 2012; 2014).

A fenntarthatóság, mint minden más uniós támogatású program esetén, egy alapvető kritériuma a támogatottságnak. A határmenti projekteken nem könnyű mérni azokat az indikátorokat, amelyek a projekt fenntarthatósági időszakában jellemzik a határon átívelő hatást, de egy fokkal könnyebben lehet elemezni azokat a mutatókat, amelyek adott országon belül mutatják meg a projekt által létrehozott termék hosszú távú eredményeit. Az infrastrukturális projektek keretében tisztán ki lehet mutatni a fenntartási időn belül azokat az eredményeket, amelyek egy-egy út, vagy vízi védekezési vonal használatából erednek (Ricz, 2014).

Nehezebb már a továbbfejleszthetőséget garantálni, hiszen, ha nincs kellő motiváció, és anyagi, valamint humán erőforrás akkor sok esetben elhálnak a projekt befejeztével a fejlesztések. Több esetben is találunk erre ellenpéldát a vajdasági oldalon. Jó példa erre az Ásotthalom–Királyhalom

határátkelő, ahol miután elkészült az út, nagyobb részt magyarországi, kisebb részt szerbiai forrásból építették ki a határátkelőhely infrastruktúráját. Található példa kerékpárút építésére is, amelyre mindhárom kiírásban sikerült forrást biztosítani, így folyamatosan épülhetett Szeged–Szőreg és Törökkanizsa között. A veszélyek között meg kell említeni a projektek végrehajtásához szükséges önerő és előfinanszírozás hiányát, valamint sok esetben a projekt végrehajtásához szükséges szaktudás kezdetlegességét (Ricz, 2018).

7. Gazdaságfejlesztés

A vajdasági magyar közösség 2015-ben elkészítette „A vajdasági magyar közösségek Terület- és gazdaságfejlesztési stratégiáját és akciótervét”, amely dokumentum azt volt hivatott elősegíteni, hogy a közösség szülőföldön tudjon boldogulni a jövőben. Magyarország kormánya 2015. november 18-án meghozta az 1830/2015. (XI. 21.) számú kormányhatározatot a stratégia elfogadásáról, amellyel nyitottá vált az út a szerbiai magyar közösség Magyarország általi gazdaságfejlesztési támogatására (PLESCHINGER, 2018). A magyar kormány a vajdasági magyar politikai vezetéssel közösen létrehozta a Prosperitási Alapítványt, amelynek feladata a támogatási pályázatok lebonyolítása.

A Prosperitási Alapítvány 2016-óta összesen 55 pályázati kiírást jelentetett meg, melyből 6 falusi ház és ingatlan vásárlására, 7 cégfejlesztésére (eszköz- és szabványbeszerzés), 4 kezdő vállalkozók támogatására, 7 turisztikai projektek támogatására, 19 kisértékű mezőgazdasági fejlesztésre és 4 földvásárlásra irányult, míg 8 kiírás közepes- és nagyléptékű mezőgazdasági, gazdasági és szolgáltatóipari fejlesztésre. Mindezek mellett mentorprogramot is elkezdtek működtetni. Ennek 2024-ben már a negyedik évada kezdődött. Az első három évadban összesen 34 mentor és 152 mentorált vett részt sikeresen a programban.

Ha a pályázatok számszerűsített eredményeit vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy összesen 14 272 nyertes pályázó számára körülbelül 245 millió euró támogatás nyújtásával, 517 millió euró projektértékkel, (amelybe a támogatás mellett az önerő is beletartozik) hozzávetőlegesen 10 000 pályázó nyert

el támogatást Magyarország kormánya segítségével. (Prosperitati Alapítvány Munkajelentése 2023).

Ez a támogatás nem jöhetett volna létre politikai akarat és megfelelő források nélkül. Mivel teljes egészében magyarországi költségvetési forrásokból finanszírozták, amit az a gazdasági fejlődés tett lehetővé, amely az Uniós tagság előnyeiből származott, így a vajdasági magyar közösség támogatása közvetve az elmúlt húsz év magyar uniós tagságának köszönhető.

8. Összegzés

A bemutatott két program az, amelyeket közvetlenül és közvetetten Magyarország uniós csatlakozása eredményeként tudott a vajdasági magyarság a saját hasznára fordítani. A szomszédsági programok nem kifejezetten a magyar nemzetresz támogatását tűzték ki célul, de ha változó mértékben is, mégis ki tudták használni annak hatásait, elsősorban arra a magyar–magyar kapcsolatrendszerre építve, amelyet azt megelőzően fektettek le. A programok hatását adekvát módon ez idáig nem sikerült mérni, de a közvetett hatás teljes mértékben kimutatható, amely hatás a jövőbeni együttműködések és fejlesztések esetén is várható.

Ahhoz, hogy még jobban le lehessen kötni ezeket az uniós forrásokat, koordinált projektfejlesztésre és kapcsolatépítésre lenne szükség a két országban élő magyar közösség képviselői között, valamint megfelelő minőségű projektötletek kidolgozására is szükség lenne. Ez sok esetben ez idáig nem valósult meg, hiszen még az anyaországi pályázók sem választanak határon túli magyar partnert saját ötleteik megvalósításához, leszámítva egy-egy esetet.

A magyar kormány által finanszírozott gazdaságfejlesztési program kifejezetten a vajdasági magyarság megsegítésére jött létre, amelynek célja a vajdasági magyarság szülőföldjén való megmaradása, amelyhez a munkahelyteremtő, versenyképes vállalkozások számának növelésére van szükség. Ezért a vajdasági magyar közösségek terület- és

gazdaságfejlesztési stratégiája a vajdasági magyar vállalkozások fejlesztésére és növekedésének elősegítésére kell, hogy irányuljon. A stratégia elsősorban olyan kis- és középvállalkozások megteremtését szorgalmazza, illetve a már meglévők olyan irányú fejlesztését, ami képessé teszi őket a nemzetköziesedésre, a külföldön való megjelenésre és helytállásra. (A vajdasági magyar közösségek Terület- és gazdaság- fejlesztési stratégiája, 2015)

Ezzel a támogatással Magyarország a Vajdaság egyik legjelentősebb befektetőjévé vált. A nyertes pályázatok elősegítik a magyar kisebbség mellett a Vajdaság megerősödését, annak regionális szerepének az erősítését, és Szerbia egészének a gazdasági fejlődését. Figyelembe véve a pénzügyi támogatás területi megoszlását és a sikeres pályázatok számát, megállapítható, hogy a támogatás nem csak egyenletesen oszlott el Vajdaságban, hanem nagyszámú egyéni pályázóhoz is eljutott, tekintettel az egyéni pályázók szintén nagy számára (JUHÁSZ, 2023).

Ha összevetjük a két támogatási program összegeit a Vajdaság lakosságával, akkor kiderül, hogy a gazdaságfejlesztési program estében magasabb az egy főre jutó összeg (83 euró/fő), mint a határon átnyúló programok estén számított egy főre jutó összeg (53 euró/fő). A földrajzi adatokból egyértelműen kimutatható, hogy a gazdaságfejlesztési programban hangsúlyosabban érvényesültek a tömbmagyarság önkormányzataiban élő pályázók, mint az IPA-programokban. A gazdaságfejlesztési források jóval több közvetlen felhasználóhoz jutottak el, mint ahogy az uniós források esetében tapasztalható volt. Az anyaországi forrásoknak döntő szerepe van a fejlesztések megvalósításában, ugyanis azokhoz könnyebben hozzáférnek, és ezáltal bátrabban élnek a lehetőséggel a közösség tagjai (JUHÁSZ és PLESCHINGER, 2021), de mindezen erőfeszítések ellenére a vajdasági magyarság lélekszáma az elmúlt egy évtizedben, 69457 fővel csökkent (Nacionalna Pripadnost, Podaci po opštinama i gradovima, POPIS, 2022).

Irodalom

Cretan, Remu 2006. The Evolution of Cultural and Economic Activities in the DKMT euroregion. In *Review of Historical Geography and Toponomastics*, I (1), pp. 61–78.

Gábrity Molnár Irén (2010). A vajdasági magyarok emigrációs motívumai. In Kupa László (szerk.), *Vándorló kisebbségek. Etnikai migrációs folyamatok Közép-Európában történeti és jelenkori metszetben* (pp. 117–126). Pécs: Pécsi Tudományegyetem és a Bookmaster Kft.

Juhász Bálint, Pleschinger Gyula (2021). A legjelentősebb fejlesztési programok területi vetületeinek és eredményeinek vizsgálata Vajdaságban. *Studia Mundi – Economica*, 8 (2), pp. 13–28. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2021.08.02.13-28>

Juhász Bálint 2023. From Possibility To Reality: The Vajdaság Economic Development Program In The Service Of Rural Development. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, XX (3), pp. 80–92. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2023.26>

Nagy Imre, Ricz András és Fekete Renáta (2021). Results of the EU cross-border programme allocations and their geographical implications for border regions of Vojvodina/Serbia in the 2014-2020 programming period. *EUROPA*, XXI (40), pp. 99–118. <https://doi.org/10.7163/eu21.2021.40.4>

Nagy Imre (2007). Együttműködésen alapuló területi tervezés és területfejlesztés Magyarországon és a Vajdaság határ régiójában. In Timár Judit (szerk.), *Határkonstrukciók magyar–szerb vizsgálatok tükrében* (pp. 22–32). Békéscsaba: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet Békéscsabai Osztály.

Nagy Csongor István (2003). Státustörvény és EU-csatlakozás, van-e helye a kedvezménytörvénynek az EU-ban? *Magyar kisebbség: nemzetpolitikai szemle*, 8 (4), pp. 223–266.

Pleschinger Gyula (2018). A vajdasági gazdaságfejlesztési program megvalósításának hatása a vajdasági magyar me

zőgazdasági termelőkre és vállalkozásokra című kutatási terv eredményeinek kiértékelése és elemzése. Szabadka: Vajdasági Magyar Képző-, Kutató- és Kulturális Központ.

Ricz András (2009). Egy határon átívelő régió (EGTC) kialakításának lehetőségei a szerb–magyar határtérségben. *Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 1 (1), pp. 71–93. DOI: 10.32725/det.2009.006

Ricz András, Gábrity Molnár Irén (2010). A Vajdaság régiókapcsolatai a Dél-Alfölddel. In Soós Edit és Fejes Zsuzsanna (szerk.), *Régió a hármashatár mentén* (pp. 76–93). Szeged: Szegedi Tudományegyetem.

Ricz András 2012. A Határon Átívelő Programok Hatásai Vajdaság Területi Fejlődésére – Az Ezeken Alapuló Területi Együttműködések Továbbfejlesztésének Lehetőségei. *Észak-magyarországi stratégiai füzetek*, IX (1), pp. 90–103.

Ricz András és Nagy Imre (2014). A határon átívelő programok területi dimenziói a Vajdaságban In Takács Zoltán és Ricz András (szerk.), *Regionális kaleidoszkóp* (pp. 115–122). Szabadka: Regionális Tudományi Társaság.

Ricz András (2014). Vajdasági magyar civil szervezetek és az EU-s programok. In *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv* (pp. 125–136). Temesvár: Editura Gordian.

Ricz András (2018). A Határon Átívelő Programok Hatásai Vajdaság Területi Fejlődésére. *Tér és Társadalom*, 32 (1), pp. 161–179. doi: 10.17649/TET.32.1.2877.

Ricz András (2023). A határon átnyúló európai uniós fejlesztési források szerepe Vajdaság gazdasági fejlődésében. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, XX (3), pp. 68–79. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2023.25>

Soós Edit (2010). Határon átnyúló együttműködések a nemzetpolitikai célok szolgálatában. MKI-tanulmányok, *A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa*, T-2010 (4), pp. 3–21.

Források

2013/490/EU – Euratom határozat az Európai Közösségek és a Szerb Köztársaság közötti stabilizációs és társulási megállapodás megkötéséről. <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/stabilisation-and-association-agreement-with-serbia.html> Letöltve: 2024. 07. 09.

A vajdasági magyar közösségek Terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája 2015. Prof. Dr. Nagy Imre, Dr. Takács Zoltán és Mgr. Újhelyi Ákos (szerk.). <https://www.prosperitati.rs/dokumentumok/strategiai-dokumentumok> Letöltés: 2024. 04. 29.

A Prosperitati Alapítvány Munkajelentése 2023. <https://www.prosperitati.rs/dokumentumok/altalanos> Letöltve: 2024. 04. 29.

Határok nélkül. Az INTERREG IIIA Községi Kezdeményezés. Magyarország–Szerbia–Montenegró Határmenti Együttműködési Program keretében megvalósult fejleszté-

sek – 2004–2006. Budapest: VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, 2008.

Hungary/Romania and Hungary/Serbia&Montenegro, 2004-2006 Final programme evaluation, 2009.

Interreg–ipa CBC Hungary-Serbia programme 2014-2020 2nd Modification, 2020.

Istorija odnosa Srbije i Eu (Szerbia és az Eu kapcsolatának történelme) <https://www.mei.gov.rs/srp/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/> Letöltve: 2024. 04. 26.

Magyarország–Szerbia IPA Határon átnyúló együttműködési Program, a 2007–2013-as programozási időszakra vonatkozó programdokumentum, 2008.

Nacionalna Pripadnost, Podaci po opštinama i gradovima, Popis 2022 (Nemzetiségi hovatartozás, Községi és városi adatok, Népszámlálás 2022). Beograd: Republički zavod za statistiku, 2023.